

Теоретичне обґрунтування та практична реалізація методики дослідження ґендерної соціалізованості дітей старшого дошкільного віку

Карнаух Леся¹

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань, Україна

E-mail: lesjakarnaukh@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7084-2973>

Актуальність дослідження полягає в тому, що ґендерна соціалізація є важливим складником розвитку особистості, своєрідним і процесом суспільної диференціації між статями під впливом освітнього процесу, культури, традицій суспільства. Мета дослідження – проаналізувати теоретичні засади ґендерного становлення особистості та обґрунтувати методику дослідження ґендерної соціалізованості дітей старшого дошкільного віку. В статті розкриті загальні тенденції психолого-педагогічних досліджень у руслі ґендерної проблематики за допомогою методів системно-структурного аналізу, порівняння, узагальнення, систематизації педагогічних, психологічних наукових джерел. У змісті статті проаналізовано ключові дефініції дослідження: «ґендер», «ґендерна ідентифікація», «ґендерна роль», «ґендерна соціалізація», розкрито специфіку процесу ґендерного становлення старших дошкільників в умовах взаємодії закладів дошкільної освіти і сім'ї. На основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури обґрунтовано діагностувальну методику, що визначає критерії та відповідні рівні ґендерної соціалізованості дітей старшого дошкільного віку: пізнавальний, емоційний, ціннісно-поведінковий. Кожен критерій включає групу якісних показників, які розкривають зміст і характеризують рівні ґендерної соціалізованості дітей старшого дошкільного віку. Використана діагностувальна методика дала можливість диференціювати рівні ґендерної соціалізованості дітей за достатнім, середнім і низьким рівнями. Результати дослідження дали змогу схарактеризувати ґендерну соціалізованість дітей старшого дошкільного віку як результат засвоєння ними уявлень про моральні норми ґендерних взаємовідносин, емоційно-ціннісне ставлення до них, сформованість ґендерної ідентичності, засвоєння моделей ґендерної поведінки, що реалізуються в процесі спілкування. Проблема, що досліджується відкриває перспективи для обґрунтування та апробації методики і педагогічних умов ефективної реалізації ґендерної соціалізації дітей дошкільного віку на формувальному етапі дослідження.

Ключові слова: діти, ґендерна соціалізація, ґендерна соціалізованість, методика, критерії, показники, рівні.

Вступ. Нові трансформаційні процеси у світовій спільноті й у нашій державі, проголошення рівноправності жінки та чоловіка потребують більш глибокого осмислення психолого-педагогічних засад ґендерної соціалізації підростаючого покоління як передумови повноцінної реалізації «Я».

Проблема ґендерної соціалізації – це актуальна науково-педагогічна проблема, у центрі дослідження якої є освіта, спрямована на всебічний розвиток особистості в цілому та ґендерний розвиток, зокрема. Вона знаходить відображення в нормативно-правових документах України: Конституції України, Законах України: «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок», «Про дошкільну освіту», «Національній доктрині розвитку освіти», «Базовому компоненті дошкільної освіти».

Особливості сучасного ґендерного розвитку дитини дошкільного віку досліджено в роботах В. Бочелюк, С. Діденко, М. Джемкена, О. Кікінеджи, І. Кона, М. Сентер, З. Фрейда, Р. Фішера.

Питання ґендерної соціалізації старших дошкільників стали предметом дослідження в сучасних науковців А. Аблітарової, А. Аніщук, Л. Бобак, В. Кагана, І. Луценко, Ю. Савченко, А. Корінної, Л. Олійник, Н. Попової, О. Поперечняк. Водночас проблем, які вимагають їх наукового розв'язання, набагато більше. Слід зазначити, що у закладах дошкільної освіти ґендерна соціалізація здійснюється недостатньо.

Мета та завдання статті – на основі узагальнення теоретичних та практичних засад ґендерної соціалізації дітей обґрунтувати методику дослідження ґендерної соціалізованості дітей старшого дошкільного віку.

Завдання дослідження:

¹ кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та педагогіки розвитку дитини Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

1) на основі аналізу наукових джерел уточнити зміст поняття «ґендерна соціалізація дітей дошкільного віку», сутність понять «соціалізація», «ґендер», «ґендерна соціалізація»; «ґендерна ідентичність», «ґендерна роль»;

2) проаналізувати структуру ґендерної соціалізованості дітей старшого дошкільного віку, критерії, показники її сформованості;

3) виявити рівні ґендерної соціалізованості дітей старшого дошкільного віку.

Матеріали та методи дослідження: теоретичні (системно-структурний аналіз, порівняння, узагальнення) дають можливість вивчити педагогічні, психологічні наукові джерела; педагогічний експеримент змогу виявити рівні сформованості ґендерної соціалізованості старших дошкільників.

Результати дослідження. У зв'язку з демократизацією українського суспільства зростає роль ґендерної освіти як основної ланки впровадження принципів ґендерної рівності, що сприятиме реалізації прав особистості, активізації її участі в майбутньому економічному, політичному, соціальному та культурному розвитку (Деділова, 2016). Орієнтація на нейтралізацію й нівелювання міжстатевих відмінностей, можливість відступів від традиційних патріархальних моделей суспільного устрою є основою ґендерного підходу, який є діаметрально протилежним статево рольовому підходу, що орієнтує на підкреслення міжстатевих відмінностей дітей.

ґендерні положення насамперед ґрунтуються на теорії ґендера та ідей ґендерного підходу (Протасова, 2011). Перш ніж перейти до аналізу безпосередньо ґендерної соціалізації особистості дитини здійснимо її аналіз теорій ґендерної соціалізації, які мають до цієї проблеми безпосереднє відношення.

Адже відповідно до специфіки теми нашого дослідження суттєвого значення мають теорії, в яких висвітлено проблему соціалізації особистості залежно від різних чинників, що визначають специфіку її формування. У вітчизняній та зарубіжній психологічній науці існує кілька підходів до розуміння процесу соціалізації особистості.

Погляди прихильників суб'єкт-суб'єктного підходу ґрунтуються на тому, що особистість є суб'єктом процесу соціалізації, не тільки пристосовується до суспільства, а й активно взаємодіє з ним. Такий суб'єкт-суб'єктний підхід передбачає активну роль особистості у процесі ґендерної соціалізації, розглядає її як процес адаптації людини до середовища та культури (Еріксон, 1982).

Цінним для нашого дослідження є позиція представників структурно-функціонального напрямку американської соціології Т. Парсона та Р. Мертона, які наголошували, що соціалізація – це абсолютна інтеграція особистості в соціальне середовище та пристосування до нього. Вчені розглядають її як «адаптацію», тобто процес уходження людини в соціальне середовище, пристосування до його культурних, психологічних і соціальних умов відповідно статі (Парсонс, 1956).

Найбільше нам імпонує особистісно-зорієнтований підхід, що обґрунтовується на засадах гуманістичної психології (Олпорт, 1998) (Маслоу, 1970), (Роджерс, 1997). Згідно означеного підходу соціалізація – це процес самоактуалізації особистістю своїх потенцій і творчих здібностей, подолання негативних впливів середовища, що заважають її саморозвитку і самоствердженню відповідно статі. За такого погляду суб'єкт фігурує як система, що сама розвивається, продукт самовиховання (Маслоу, 1970).

Таким чином, відповідно до положень неогуманістичних концепцій характерними особливостями процесу соціалізації є розуміння цього процесу як самоактуалізації «Я-концепції», самореалізації особистістю своїх потенцій і творчих здібностей, як процес подолання негативних впливів середовища, що заважають саморозвитку та самоствердженню (Черняк, 2017: 27). За такого підходу ґендерна соціалізація здійснюється на засадах принципу гуманізації – створення умов для формування позитивних якостей і здібностей дитини, джерел її життєвих сил; гармонізація взаємин між вихователями та вихованцями, постановка виховання в центр освітнього процесу, повага до особистості, розуміння її запитів, інтересів, гідності, довіра до неї (Черняк, 2017: 28).

Аналізуючи сутність феномену «ґендерна соціалізація дітей старшого віку», вважаємо за необхідне проаналізувати сутнісний зміст таких взаємопов'язаних понять, як «соціалізація», «ґендер», «ґендерна соціалізація», «ґендерні ролі», «ґендерна ідентичність».

Отже, соціалізація особистості – процес її інтеграції індивіда в суспільство, в різноманітні типи соціальних спільнот (групу, соціальний інститут, соціальну організацію) шляхом засвоєння елементів культури, соціальних норм і цінностей, на основі яких формуються соціально значущі риси особистості (Ткалич, 2011: 143). Соціалізація є основним соціальним процесом, через який

здійснюється інтеграція між особистістю та суспільством, розвиток людини від індивідуального до соціального.

З огляду на це, процес соціалізації потребує створення відповідних педагогічних умов, використання форм, засобів і методів індивідуальної роботи з урахуванням впливів різних чинників і обставин довколишнього макро- і мікросередовища, динаміки психічного, фізичного та морального розвитку молодшої людини.

Гендерна соціалізація їє важливим складником загальної соціалізації особистості, своєрідним суспільним конструюванням диференціації між статями. На думку В.Ткалич, гендерна соціалізація дитини є процесом засвоєння соціальних норма поведінки, настанов відповідно до уявлень про гендерну роль, її формування і призначення. Таким чином, дослідження поняття «гендер» – досить широке та складне питання, яке розкриває багатогранний соціально-культурний аспект осіб чоловічої та жіночої статей у процесі їхньої соціалізації, за своєю суттю – це соціально-психологічна характеристика, набута у процесі соціалізації, яка формує людину як чоловіка або жінку і значною мірою визначається особливостями культури, виховання, соціальними очікуваннями (Ткалич, 2011: 236).

Відтворення соціокультурного складника маскуліності і фемінності здійснюється шляхом наслідування норм гендерної поведінки, що інтеріоризуються у цінності та виявляються в гендерній ідентичності як аспекти самосвідомості, що описує пререживання людиною себе як представника певної статі (Ткалич, 2011: 235).

Гендерна соціалізація залежить від норм, звичаїв, культури відповідного суспільства, до яких належать системи диференціації гендерних ролей та набору очікуваних зразків (норм поведінки) для чоловіка і жінки. Гендерні ролі реалізуються через виконання певних соціальних розпоряджень, відповідних статі поведінки, мови, одягу, жестів, статевого поділу праці, специфічних статево-рольових приписів, прав, обов'язків чоловіків і жінок.

В. Москаленко і розрізняє дві фази гендерної соціалізації: адаптивну (зовнішнє пристосування гендерних відносин, норм і ролей) та інтеріоризації (сутнісне засвоєння чоловічих і жіночих ролей, гендерних відносин і цінностей). Вчена виділила і три сфери, в яких здійснюється гендерна соціалізація: поведінкова, сфера спілкування і сфера самосвідомості (Москаленко, 2008: 325).

Як складний, різноспрямований процес гендерну соціалізацію утворюють такі компоненти: пізнавальний (здобуття соціально необхідних знань про гендерні норми, цінності, ролі та світоглядну картину світу), емоційний (форми, способи оволодіння різноманітними засобами гендерного спілкування та взаємодії, вміння розуміти почуття іншої людини, використання їх у різних ситуаціях), ціннісно-поведінковий (формування соціально ціннісних позицій, поглядів, мотивів, переконань, що виявляється в усвідомленні себе представником певної статі – гендерній ідентичності, оволодіння соціокультурними нормами і формами гендерної поведінки, притаманними чоловікам і жінкам).

Таким чином, можна сказати, що гендерна соціалізація (засвоєння людиною гендерних норм, зразків і ролей, формування її гендерного репертуару) є результатом складної взаємодії біологічних, психологічних, культурних і соціальних чинників. У ній задіяно багато внутрішньоособистісних і соціальних механізмів; процес засвоєння соціальних норм, правил, особливостей поведінки, настанов відповідно до уявлень про гендерну роль, її формування та призначення (Кретчмар, 2017: 2).

Це означає, що гендерна соціалізація дітей дошкільного віку не може мати стихійного, випадкового характеру, оскільки це об'єктивно детермінований та соціально зумовлений процес у реальній життєдіяльності, що здійснюється в системі взаємин з дорослими, ровесниками своєї й протилежної статі й самим собою.

Для визначення особливостей гендерної соціалізації старших дошкільників було проведено констатувальний етап експерименту, який проводився у закладі дошкільної освіти №25 м. Умані, Черкаської обл. Експериментом було охоплено 40 дітей 5–6 років. В подальшому вони були поділені на експериментальну (ЕГ – 20 дітей) та контрольну групи (КГ – 20 дітей) рівнозначно за різностатевим складом.

Слід зазначити, що в закладах дошкільної освіти гендерна соціалізація здійснюється недостатньо. Опитування 20 вихователів ЗДО №25 м. Умані дало змогу дійти висновків, що більшість педагогів підтримують питання традиційного виховання обох статей, а саме те, що діти повинні «виконувати ролі відповідно статі». Педагоги відчувають труднощі у способах досягнення егалітарних виховних цілей і керуються в освітньому процесі здебільшого гендерними стереотипами. Загалом

педагоги критично оцінюють свою обізнаність з ґендерної проблематики та потребують методичної допомоги у запровадженні ґендерного підходу в освітній процес.

Зазначимо, що рівень обізнаності вихователів з проблематикою традиційного та егалітарного ґендерного виховання є значно вищим у порівнянні з обізнаністю батьків дітей старшого дошкільного віку. В процесі ґендерно-освітнього тренінгу за допомогою тестів, анкет, методу незакінчених речень «ця дитина...хлопчик чи дівчинка», тесту «ґендерні стереотипи у вихованні дітей», тесту для батьків «Орієнтація на егалітарні стосунки» тесту-питувальнику батьківського ставлення А. Варги та В. Століна батьки визначали значну міру стереотипізованості власних поглядів та виявили рівень своєї обізнаності з ґендерною проблематикою. Більшість батьків (72%) є прихильниками традиційного виховання, лише окремі батьки (28%) орієнтуються на партнерську егалітарну сім'ю, на взаємозамінність ролей чоловіка і жінки.

Відповідно до теоретичних засад ґендерної соціалізації, узагальнених даних щодо особливостей проблеми, що досліджується було розроблено критерії і показники ґендерної соціалізованості дітей старшого дошкільного віку:

- пізнавальний із показниками: уявлення про себе як про хлопчика або дівчинку; соціальні уявлення про представників своєї та протилежної статі; уявлення про ґендерні ролі людей різної статі;
- емоційний із показниками: розвиток емпатії; наявність емоційної стабільності; інтересу до емоційного стану учасників спілкування та вміння контролювати емоції під час спілкування;
- ціннісно-поведінковий із показниками: засвоєння ґендерного репертуару; вміння встановлювати партнерські стосунки з однолітками та дорослими різної статі; толерантність, повага до однолітків своєї і протилежної статі; позитивне самосприйняття себе як представника певної статі.

На основі окреслених критеріїв та їх показників було схарактеризовано рівні ґендерної соціалізованості дітей старшого дошкільного віку: достатній, середній та низький. До кожного з визначених критеріїв і показників ґендерної соціалізованості дітей 5-6 років дібрано діагностичні методики і спеціальні завдання. Опишемо пропоновані завдання і результати їх виконання.

Для діагностування показників пізнавального критерію ґендерної соціалізованості дітей дошкільного віку було підібрано такі методики: методика Н. Нижегородцевої «Вивчення сформованості образу «Я» (методика «Хто я?»), методика «Східці» С. Якобсон, модифікована на основі методики самооцінки Дембо-Рубінштейн, метод незавершених ситуацій О. Кікінеджи. В основі цих методик лежить принцип самоусвідомлення дитиною себе як представника певної статі, усвідомлене бачення себе оточуючими.

Під час аналізу враховувалася суб'єктивність чи об'єктивність відповідей. Порівнювалися відповіді з різних методик пізнавального критерію та доходили висновку щодо усвідомлення «Я»-концепції дитини, при цьому фіксували ті характеристики дитини, які стосуються ґендерних уявлень. Сукупність цих показників для всіх заданих образів були критерієм наявних у дітей цього віку ґендерних уявлень і переваг. У ході бесід з'ясувалося, що практично у половини дітей (47% ЕГ), (49,2% КГ) сформовано помилкові знання про сім'ю, ґендерні ролі чоловіка і жінки; неповні та поверхневі знання щодо родинних стосунків (син, батько, чоловік, дідусь). На наш погляд, це пояснюється ігноруванням батьками запитань, які виникають у дітей щодо уявлень про ґендерні ролі у родині та небажанням щось обговорювати. Неохоче батьки відповідають на запитання дітей, обмежуються короткотривалими бесідами, які ініціює дитина. Виховна дія батьків непостійна.

Для діагностування показників емоційного критерію ґендерної соціалізованості дітей 5-6 років також було дібрано такі діагностичні завдання: вивчення розуміння емоційних станів людей, зображених на картинці; методика Н. Белопольської «Статева ідентифікація», метод вивчення способів вираження емоцій (А. Д. Кошельова), «Сюжетні картинки» (А. Щетініна).

На цьому етапі з'ясувалося, чи доступне дітям розуміння різних емоційних станів дітей і дорослих, які ознаки їм доводяться, кого краще розуміють: однолітків чи дорослих, і якої статі. На основі отриманих даних дійшли висновку про виразність та багатство експресивно-мімічних засобів спілкування та вміння бачити стан інших та їм співпереживати. Найчастіше діти – (72% ЕГ), (69,2% КГ) проявляють увагу у ставленні до однолітків ситуативно, а подекуди і не виявляють співпереживання, співчуття у взаєминах з дітьми своєї і протилежної статей. Можуть в іграх і драматизаціях відтворити найпростіші емоції, проте лише з ініціативи дорослого помічають стан інших, емоційно реагують (заспокоюють, обіймають, гладять).

Для діагностування показників ціннісно-поведінкового критерію ґендерної соціалізованості дітей 5-6 років було використано завдання: «Вивчення проявів допомоги дитині іншої статі», методика

О. Захарова «Ідентифікація дітей з батьками», дослідження сфери взаємин «дорослий – дитина» (за Н. Смілянською), дослідження сфери спілкування дитини (за Н. Ганощенко, І. Тихомировою), тест «Різнокольорові будиночки» та опитування щодо сфери взаємин дітей (за Т. Рєпіною).

По завершенні виконання всіх завдань дійшли висновку: дитина взаємодіє під впливом дорослого, чи власної ініціативи, кому найчастіше надається перевага (хлопчиків чи дівчинці) і ким здійснюється пропозиція у взаємодії (хлопчиком чи дівчинкою). Надання допомоги іншій людині в цій ситуації можна трактувати як показник співчуття.

Крім того для аналізу рівня сформованості за ціннісно-поведінковим критерієм ґендерної соціалізованості дітей 5-6 років нами було проведено спостереження за дітьми під час сюжетно-рольових ігор. Це дало змогу прослідкувати рівень сформованості позитивного самосприйняття себе як представника своєї статі, засвоєння ґендерного репертуару поведінки відповідно до прийнятих у суспільстві норм ґендерної культури.

Отримані дані під час спостереження свідчать про складність налагодження суб'єкт-суб'єктних стосунків у 35% старших дошкільників ЕК, та 38% дітей КГ з однолітками своєї і протилежної статей та дорослими: небажання виконувати специфічні «чоловічі» і «жіночі» операції в різних видах діяльності; невміння домовитися про загальну справу, погоджувати свої дії з діями інших, труднощі в розподілі ролей у грі, небажання комусь поступатися. У ході спостереження за дітьми з'ясувалося, що в багатьох із них (62% – ЕГ), (63,3 – КГ) переважають егоїстичні мотиви в поведінці, наявність егоїстичних ціннісних орієнтацій, байдужість до оточення, розвинене споживацьке ставлення до дорослих і дітей. Не завжди діти могли дати адекватну самооцінку своїм вчинкам, діям у межах статі.

Обговорення результатів. За результатами проведеного дослідження було схарактеризовано рівні ґендерної соціалізованості дітей дошкільного віку

Отже, у ході констатувального експерименту виявлено, що більше ніж у половини тих, кого досліджували (40 % контрольна група і 45 % експериментальна група) зафіксовано ґендерну соціалізованість на середньому рівні. Низький рівень ґендерної соціалізованості дітей 5-6 років характерний для 47,5 % дошкільників контрольної і 45 % експериментальної груп. Достатній рівень ґендерної соціалізованості притаманний 12,5 % дітей контрольної і 10 % експериментальної груп.

Достатній рівень ґендерної соціалізованості був властивий дітям старшого дошкільного віку, які виявляли інтерес до емоційного стану інших, здатні до емпатії, співчуття як до однолітків своєї, так і протилежної статі, усвідомлювали себе представником певної статі, мали уявлення про представників своєї та протилежної статі; якісно засвоїли і виконали репертуар ґендерних ролей, уміли встановлювати партнерські стосунки з однолітками різної статі, виявляли толерантність, поважали однолітків та дорослих своєї і протилежної статей (10% ЕГ, 12,5 % КГ).

Середній рівень ґендерної соціалізованості був властивий дітям старшого дошкільного віку, які не завжди виявляли інтерес до представників протилежної статі, помічали емоційний стан інших та реагували на нього за підказки дорослого, мали сформовані елементарні уявлення про представників своєї та протилежної статі, водночас вони були непослідовні і нестійкі; їм властива комунікабельність, проте вони не завжди можуть налагодити контакт з дітьми, прийняли соціальні норми і правила поведінки, дотримувалися їх частково, не завжди були толерантними, надавали перевагу одноліткам та дорослим своєї статі (40 % ЕГ, 45 % КГ).

Низький рівень ґендерної соціалізованості був властивий дітям старшого дошкільного віку, які мали нечіткі уявлення про представників своєї та протилежної статей, з ініціативи дорослого помічали емоційний стан інших, але не реагували на нього, часто мали помилкові уявлення про ґендерні ролі чоловіка і жінки, не могли дати адекватну оцінку власних вчинків, дій, вирізнялися байдужим ставленням до оточення, були некомунікабельними (45% ЕГ, 47,5 % КГ).

Висновки. На основі вивчення психолого-педагогічної літератури з'ясовано, що сучасні дослідники розглядають ґендерну соціалізованість дітей старшого дошкільного віку як результат засвоєння дітьми уявлень про моральні норми взаємостосунків різних статей у соціумі, засвоєння моделей жіночої та чоловічої поведінки, що реалізується під час вибору стратегій поведінки.

Визначено критерії ґендерної соціалізованості дітей старшого дошкільного віку: пізнавальний, емоційний, ціннісно-поведінковий із відповідними показниками. На основі проведеного дослідження було схарактеризовано рівні ґендерної соціалізованості дітей старшого дошкільного віку: достатній, середній та низький. Виявлено, що більшість дошкільників перебували на середньому та низькому рівнях ґендерної соціалізованості.

Отже, результати констатувального етапу педагогічного експерименту в освітньому процесі закладів дошкільної освіти засвідчили необхідність розробки та експериментальної апробації методики та педагогічних умов ґендерної соціалізації дітей старшого дошкільного віку в умовах взаємодії педагогів і батьків. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми й не претендує на всебічне розкриття теми. Потребує подальших розробок обґрунтування та апробація експериментальної методики ґендерної соціалізації дітей старшого дошкільного віку, в якій буде відображено мету, педагогічні умови і методичне забезпечення освітнього процесу в межах означеної проблеми.

Література

- Городнова Н. Ґендерний розвиток особистості. К.: Видавництво «Шкільний світ», 2008. 128 с.
- Деділова Т., Токар І. Сучасні реалії впровадження ґендерного підходу в системі вищої освіти України. *Наука і освіта*. 2016. №1. С.107-114.
- Москаленко В. В. Соціальна психологія: підручник. Видання 2-ге, виправлене та доповнене К.: Центр учбової літератури, 2008. 688 с.
- Оллпорт Г. В. Личность в психологии. М.: КСП+; СПб.: Ювента, 1998. 325 с.
- Рацун О. А., Завітренко Д. Г., Кучай О. В. Особливості вербальних уявлень про навколишній світ у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку *Наука і освіта*. Одеса: ТОВ «Лерадрук», 2017. №10. С. 154–161. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-10-21>
- Реалізація ґендерної політики в управлінні освітою: навч.-метод. посіб. / [за заг. ред. Н. Г. Протасової]. Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. 176 с.
- Роджерс К. Клиентоцентрированная терапия. М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 1997. 320 с.
- Словарь по социальной педагогике: учебное пособие для студентов высших учебных заведений / Авт.-сост. Л. В. Мардахаев. М.: Издательский центр «Академия», 2002. 368 с.
- Сопівник І. В., Дука Т. М., Підлипняк І. Ю. Діагностика професійної підготовленості студентів до педагогічної діяльності. *Наука і освіта*. Одеса: ТОВ «Лерадрук», 2017. №12. С. 59-65. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-12-8>
- Ткалич М. Г. Ґендерна психологія: навч. посіб. К. Академвидав, 2011. 248 с., с. 143.
- Черняк С. Зарубіжні та вітчизняні концепції виховання особистості: теоретичний аналіз *Наука і освіта*. 2017. №2. С.25-32.
- Erikson E. The life Cycle Competed. N.Y.; London: W.W. Norton and Co, 1982 256 p.
- Kretchmar Jennifer Gender Socialization. Research Starters Sociology. 2017. P. 1–6. Retrieved from: <http://connection.ebscohost.com/c/articles/36267959/gender-socialization>
- Maslow A. Motivation and personality. Rev. Ed. New York: Harper and Row, 1970. 91 p.
- Parsons T. Family, Socialization and Interaction Process / T. Parsons and R. Bales. L. 1956. 336 p.

Theoretical substantiation and practical implementation of the methodology of research related to completed gender socialisation of senior pre-schoolers

Karnaukh Lesia²

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine

The relevance of the research is stipulated by the fact that gender socialisation is an important component of general socialisation of the personality, a specific process of social differentiation between sexes under the influence of the educational process, culture, society traditions. The purpose of the research is to analyse the theoretical foundations of person's gender development and to substantiate the methodology of research related to gender socialisation of senior preschoolers.

General tendencies of psychological-and-pedagogical research in the field of gender problematics using the methods of system-and-structural analysis, comparison, generalisation, systematisation of pedagogical, psychological scientific sources have been revealed in the article. The key definitions of the research: "gender", "gender identification", "gender role", "gender socialisation" have been analysed within the content of the article; the specifics of the process of gender development of senior preschoolers under conditions of interaction of preschool educational establishments and family has been clarified. The diagnosed methodology which determined the levels and corresponding criteria characterising completeness of senior pre-schoolers' gender socialisation (cognitive, emotional, value-oriented and behavioural) based on the theoretical analysis

² Candidate of Pedagogical Sciences (PhD in Pedagogy), Associate Professor at the Department of Psychology and Pedagogy of Child Development of the Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

of psychological-and-pedagogical literature has been substantiated. Each criterion included a group of qualitative indicators that revealed the content and characterised the levels of completeness of senior preschoolers' gender socialisation. The used diagnosed methodology made it possible to differentiate the completeness levels of children's gender socialisation ranging satisfactory, medium and low. The results of the research allowed characterising completeness of senior preschoolers' gender socialisation as a result of mastering ideas about moral norms of gender relations in society, emotional and value-oriented attitudes to them alongside the learning of the models of feminine and masculine behaviour implemented in communication process. The problem under research opens prospects for substantiation and approbation of the methodology and pedagogical conditions for effective implementation of gender socialisation of senior preschoolers at a formative research stage.

Keywords: children, gender socialisation, completed gender socialisation, methodology, criteria, indicators, levels.

References

- Cherniak, S. (2017). Zarubizhni ta vitchyzniani kontseptsii vykhovannia osobystosti: teoretychnyi analiz [Foreign and domestic concepts of personality education: theoretical analysis] *Nauka i osvita – Science and education*, 2, 25-32 [in Ukrainian].
- Dedilova, T., & Tokar, I. (2016). Suchasni realii vprovadzhennia gendernoho pidkhodu v systemi vyshchoi osvity ukraïny [Modern realities of gender mainstreaming in the higher education system of Ukraine]. *Nauka i osvita – Science and education*, 1, 107-114 [in Ukrainian].
- Erikson, E. (1982). *The life Cycle Competed*. N.Y.; London: W.W. Norton and Co [in English].
- Horodnova, N. (2008). *Gendernyi rozvytok osobystosti [Gender development of personality]*. Kyiv: Vydavnytstvo: Shkilnyi svit [in Ukrainian].
- Kretchmar, J. (2017). Gender Socialization. *Research Starters Sociology*. Retrieved from: <http://connection.ebscohost.com/c/articles/36267959/gender-socialization> [in English].
- Mardakhaev, L.V. (2002). *Slovar po sotsyalnoi pedagogike: uchebnoe posobie dlya studentov vysshykh uchebnykh zavedeniy [Social education dictionary: textbook for university students]*. Moscow: Izdatelskit utsentr «Akademyia» [in Russian].
- Maslow, A. (1970). *Motivation and personality*. New York: Harper and Row [in English].
- Moskalenko, V.V. (2008). *Sotsialna psykholohiia: pidruchnyk [Social psychology: textbook]*. 2 nd ed. rev. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
- Ollport, H.V. (1998). *Lichnost v psikhologii [Personality in psychology]*. Moscow: KSP; SPb.: Yuventa [in Russian].
- Parsons, T. (1956). *Family, Socialization and Interaction Process*. London [in English].
- Protasova, N.H. (Eds.). (2011). *Realizatsiia hendernoi polityky v upravlinni osvitoiu [The implementation of gender policies in management education]*. Zaporizhzhia: Drukarskyi svit [in Ukrainian].
- Ratsul, O.A., Zavitrenko, D.H., & Kuchai, O.V. (2017). Osoblyvosti verbalnykh uiavien pro navkolyshnii svit u ditei doshkilnoho viku iz zatrymkoiu psikhichnoho rozvytku [Peculiarities of verbal associations of the environment of preschool age children with menta retardation]. *Nauka i osvita – Science and education*, 10, 154-161. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-10-21>. Retrieved from: http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2017/10_2017/21.pdf [in Ukrainian].
- Rodzhers, K. (1997). *Klientozentrirovannaya terapiya [Client centered therapy]*. Kyiv: Vakler [in Russian].
- Sopivnyk, I.V., Duka, T.M., & Pidlypniak, I.Yu. (2017). Diagnostyka profesiinoi pidhotovlenosti studentiv do pedahohichnoi diialnosti [Assessment of pedagogical students' professional qualification]. *Nauka i osvita – Science and education*, 12, 59-65. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-12-8>. Retrieved from: http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2017/12_2017/8.pdf [in Ukrainian].
- Tkalych, M.H. (2011). *Henderna psykholohiia: navch. posib. [Gender psychology: a textbook]*/ Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].

Accepted: May 25, 2021

